

Дмитро Бабюк

КАМ'ЯНЕЦЬ

СОБОРНА СТОЛИЦЯ
• УКРАЇНИ •

Історія міста Кам'янця-Подільського в період
Перших визвольних змагань за незалежність
1917–1920

Автор висловлює подяку завідувачці відділу рідкісних видань бібліотеки К-ПНУ Надії Крючківій, завідувачці відділу наукової та культурно-освітньої діяльності НІАЗу «Кам'янець» Лілії Свінціцькій, директору Центру історії Вінниці Олександру Федоришену та його заступнику Сергію Гулі, кандидату історичних наук Вадиму Стецюку, Ірині Паур та Ігорю Старенькому, членам товариства «Просвіта» Славку Полятинчуку та Анатолію Паладійчуку, директору видавництва «Абетка» Ярославу Сисину, а також Філіну Гавриленку, Максиму Подружку, Ірині Базиліюк та Володимирі Крочі за допомогу у створенні цієї книги.

У книзі також використані праці відомих істориків, зокрема Віталія Лозового, Андрія Руккаса, Ярослава Тинченка, Олега Будзея та інших.

Бабюк Д.

Б12 Кам'янець – соборна столиця України : Історія міста Кам'янця-Подільського в період Перших визвольних змагань за незалежність 1917–1920 рр. / Дмитро Бабюк. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2019. – 144 с.

ISBN 978-617-539-312-3.

Кам'янець-Подільський посідає важливе місце в історії Перших визвольних змагань 1917-1920 рр. Саме Кам'янець чотири рази ставав центром українського політичного і військового життя – тимчасовою столицею Української Народної Республіки. У місті одночасно зійшлися два українські уряди, які об'єднали свої зусилля у боротьбі за Соборну Україну та виступили єдиним фронтом. Увага всієї Європи була прикута саме до Кам'янця – маленького прикордонного містечка, яке за доволі короткий період відчуло на собі всі жахіття війни, постійну зміну влади, грабунки та руйнування, однак змогло вистояти та об'єднати український народ у боротьбі за свою незалежність.

Книга розкриває таємниці історичних подій, які відбувалися у місті в означений період. Сухі архівні документи доповнені спогадами очевидців подій та архівними фотографіями. На сторінках книги читач знайомиться з історією міста Кам'янця-Подільського та околиць, із загальною історією Перших визвольних змагань 1917-1920 рр.

За допомогою мобільних пристроїв можна також ознайомитись із додатковим контентом. У режимі реального часу у читача буде змога прослухати аудіо- та подивитися відеофайли, що допоможе ще більше збагатити знання про історію міста, відтворити повну картину подій та по-іншому поглянути на відомі речі.

Книга адресована широкому колу читачів, поціновувачам історії України, посяде гідне місце у приватній колекції справжнього патріота рідного краю.

УДК 94(477)“1919”(082)

Панорама Кам'янця-Подільського. 1916 р.

Передмова

«Численна українська інтелігенція, – як наддніпрянська, так і наддністрянська, що перебувала в селі, чи разом із урядом УНР у Кам'янці-Подільському, дуже уподобала собі се місто. Та воно й не дивно, бо рідко де можна зустрінути таку чудову гармонію прекрасної примхуватої природи з останками суворої і поетичної старовини – отими напівзруйнованими баштами та воротами на чудових скелях, високими мінаретами і стильовими костелами, що закінчуються легкою і стрункою, як молоденька дівчина, турецькою фортецею. Та зрештою для об'єктивності і для інформації при сій нагоді наведу оцінку Кам'янця-Под. з артистичного боку одної сторонньої людини, видатного європейського артиста (прізвища тепер не пам'ятаю), що поставив собі метою ознайомитися з найкрасшими містами Європи. Оглянувши Кам'янець-Под., він так приблизно писав у місцевому органі: «Я об'їхав Францію, Англію, Італію, Німеччину, Бельгію,

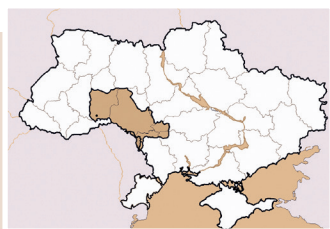
Туреччину і ін., бачив чудові міста старовинної і новітньої культури, багаті чудовою природою, але чогось подібного до Кам'янця, що виступає у всій своїй красі з кожного пункту міста, я не бачив. Після Венеції, Кам'янець безумовно треба поставити на перше місце в Європі». Мешканці Кам'янця, як то звичайно буває, щиро дивувалися з приводу такого захоплення артиста їх «задріпаним Кам'янцем» так, що артист не без іронії додавав: «І тільки байдужі Кам'янчане ходять по своїх прекрасних скелях апатично, довбають у себе в носі і не зауважують, серед якої краси вони живуть». Пам'ятаю, що велися серед «батьків міста» розмови про необхідність додати до красоти Кам'янця трохи культури і вигод європейського міста, що коли б був сей Кам'янець у Німців, то вони зробили б з нього цяцьку, яку не смів би був обминати ні один турист», – так писав у своїх спогадах сучасник тих подій В. Приходько, про якого ще буде мова далі.

Панорама Старого міста зі сходу. Фотоколаж

♦ 1916 Відголоски Першої світової війни

Кам'янець-Подільський зустрівся з буремними подіями задовго до революції 1917 р. Ще кілька років тому, влітку 1914 р., Австро-Угорська імперія розпочала війну проти сусідньої Сербії. Згодом у цю війну було втягнуто 38 держав світу. Вона дістала назву Першої світової війни. Російська імперія також вступила в цю безглузду війну, а оскільки Кам'янець розташовувався близько до кордону з Австро-Угорщиною, яка була супротивником,

Подільська губернія на мапі
сучасної України

ОЛЕКСІЙ БРУСИЛОВ
(1853–1926)

Російський військовий діяч. Генерал від кавалерії. Від березня 1916 р. був головнокомандувачем Південно-Західного фронту, війська якого у травні-серпні 1916 р. здійснили прорив австро-німецького фронту. Ця найвдаліша бойова операція російської армії за всю війну увійшла в історію як Брусиловський прорив. У травні-липні 1917 р. – Верховний головнокомандувач Збройних сил Росії.

місто в повній мірі відчуло на собі всі жахи і труднощі військового життя та близькості фронту. Майже у всіх державних навчальних установах розмістилися військові пересувні шпиталі. Такі шпиталі були в будинках хлоп'ячої (історичний факультет), Маріїнської (школа № 8), Славутинської жіночих гімназій та будинку окружного суду (міське швейне підприємство). У Пушкінському домі (міський будинок культури) розмістився дезінфекційний санітарний загін, у будинку Технічного училища (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка) влаштували пункт збору новобранців.

Важливість міста як військового пункту сприяла тому, що 1914 р. сюди провели гілку залізниці, а це в подальшому відіграло ключову роль у подіях Української Революції 1917-1921 рр.

Місто заповнили військові. Тут з 1914 р. по липень 1917 р. розміщувався штаб Південно-Західного фронту на чолі з О. Брусиловим.

Під час цієї війни Кам'янець перетворився на суцільний військовий госпіталь. Нестача сировини та палива, масове безробіття, зростання цін на продовольство, близькість фронту, за свідченням членів міської думи, загрожували міському населенню голодом. У зв'язку з цим у місті виникають антивоєнні виступи, які були характерними для більшості міст Російської імперії. Не виправив ситуації навіть приїзд до міста імператора Миколи II, який був тут двічі: у 1915 та 1916 р.

Головними причинами загострення політичної ситуації в Російській імперії були участь у Першій світовій війні 1914-1918 рр., бездарність верховного командування на чолі з імператором Миколою II та великі людські втрати на фронтах. Це в свою чергу призвело до розорення та загального зубожіння значних мас населення імперії, поглибило соціально-економічні і політичні суперечності в країні.

Приїзд російського імператора Миколи II.
Площа Вірменський ринок. 1916 р.

Центральна площа Старого міста. Фотоколаж

♦ 1917 Ц

ентральна рада та Тимчасовий уряд

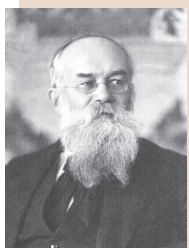
З початком 1917 р. незадоволення війною та економічні труднощі викликали масовий страйковий рух, особливо у великих промислових центрах. Страйк на Путиловському заводі в Петрограді, що розпочався 17 лютого 1917 р., став передвісником масових революційних виступів. 27 лютого до загального страйку петроградських робітників приєдналися солдати Волинського, Преображенського та Литовського гвардійських полків.

ОЛЕКСАНДР КЕРЕНСЬКИЙ (1881–1970)

Російський політичний діяч, голова Тимчасового уряду Російської імперії (1917). У Тимчасовому уряді був міністром юстиції, військовим та морським міністром, міністром-головою, поєднував посади міністра-голови і верховного головнокомандуючого. Після Жовтневого

перевороту (25 жовтня 1917 р.) перейшов на нелегальне становище у Фінляндії.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ (1866–1934)

Український історик, громадський та політичний діяч. Голова Центральної Ради Української Народної Республіки (1917–1918). Член Історичного товариства ім. Нестора-Літописця, дійсний член Чеської АН (1914), почесний член Київського товариства старожитностей і

мистецтв (1917), член-кореспондент ВУАН (1923) та АН СРСР (1929), багаторічний голова Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1897–1913), завідувач кафедри історії Львівського університету (1894–1914), автор понад 2000 наукових праць.

Печатка
Української Центральної Ради

Петроград опинився в руках повстанців. Відновлення порядку в столиці та встановлення зв'язку з урядовими установами і особами – такі завдання поставив перед собою Тимчасовий комітет Державної Думи, створений вранці.

Того ж дня ввечері відкрилось перше засідання Петроградської Ради робітничих, солдатських та матроських депутатів, яка обрала головою лідера меншовицької фракції Державної Думи Миколу Чхеїдзе.

Рада делегувала до Тимчасового комітету своїх представників – М. Чхеїдзе і О. Керенського.

В ніч на 28 лютого Тимчасовий комітет у зверненні до народів імперії заявив, що бере на себе організацію нової влади і до утворення Тимчасового уряду державне управління здійснюватимуть комісари із членів Думи. 2 березня 1917 р. імператор Микола II зрікся престолу на користь свого брата Михайла, який 3 березня також відмовився від трону. О. Керенський згодом стає головою Тимчасового уряду Російської імперії.

Повалення самодержавства в Росії, що відбулось у результаті Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р., призвело до піднесення національно-визвольного руху в Україні. Це започаткувало процес заміни старих царських владних органів на нові. Представники більшості українських політичних партій 3-4 березня 1917 р. об'єдналися в Києві в український орган влади – Центральну Раду, головою якої було обрано історика, професора Михайла Грушевського.

Революційні настрої в місті

Звістки про революційні події досить швидко докотилися до Поділля. Вже 28 лютого подоляни дізнались про повстання в Петрограді. Але розгублені царські чиновники намагались приховати це від населення краю. Таку ж позицію займали лідери буржуазних партій. Зрештою, 3 березня в Кам'янці, під час засідання губернських зборів, було проголошено про зміну влади в столиці імперії. 4 березня Подільський губернатор дозволив

опублікувати маніфест Миколи II про зречення престолу. Отримання звістки про петроградські події викликало хвилю мітингів і демонстрацій. Робітники Гречанського депо навіть спорядили поїзд для роззброєння та арешту жандармерії і поліції, який переїжджав від станції до станції по Подільській залізниці. По всій території Поділля починають масово виникати Комітети громадських організацій, які беруть владу на місцях у свої руки.

Воззваніє.

Комитетъ Каменецкой группы социаль-демократовъ,

приглашаетъ товарищей-рабочихъ явиться сегодня, 17 марта сего года въ 8 час. вечера, на Губернаторскую площадь, для окончанія выборовъ представителей въ Советъ Рабочихъ Депутатовъ

Звернення до населення
Кам'янця-Подільського

19 березня в Кам'янці від влади було усунуто губернатора А. Мякініна та інших чиновників, а управління Поділлям було передано представнику земства П. Александрову. Порядок підтримувала новостворена міська міліція, яка замінила стару поліцію. Відновлювали діяльність українські політичні партії та громадські організації, які були заборонені за російської влади. За розпорядженням Тимчасового уряду, кам'янецьким повітовим комісаром мав стати голова цензового повітового земства В. Маркович, але ця кандидатура була відкинута за вимогою місцевої Ради громадських організацій. Внаслідок цього, 30 берез-

ня головою Кам'янець-Подільської земської повітової управи і повітовим комісаром було обрано українського соціал-демократа П. Блонського.

Передмістя Карвасари та його жителі. Фото 1890-х рр. Фрагмент

Протягом березня-жовтня на території Поділля відбувалися масові демонстрації, страйки, революційні виступи селян, які захоплювали поміщицькі маєтки та землю.

1917 р. подільяни вперше легально відзначили свято 1 травня. Мітинги в місті проводилися під лозунгами «Хай живе єднання робітничого класу», «Мир без анексій і контрибуцій», «Геть війну» та «Геть Тимчасовий уряд».

7 травня 1917 р. в місті відбулось перше засідання Подільської губернської Ради громадських організацій, яка проголосила себе «головним адміністративним і колегіальним органом губернії», висловила недовіру губернському комісару П. Александрову, а Центральній Раді було надіслано вітальні телеграми.

Кам'янець-Подільська Рада робітничих депутатів була заснована 1 березня 1917 р., але реально почала діяти лише з квітня та займалась економічними питаннями. Вона уповноважувала своїх членів керувати страйками фотографів, прикажчиків, аптекарських службовців, модисток. Рада доклала багато зусиль для покращення умов праці робітників міста.

Становище на фронті

<https://bit.ly/2mao73R>

<http://abetka.in.ua>

Приїзд Олександра Керенського та українізація армії

5 травня у Петрограді О. Керенський призначається на посаду військового та морського міністра.

Перше, що вирішив військовий міністр, – це вирушити на фронт. Російська армія перебувала на межі краху. Ніхто не хотів ні воювати, ні коритися командуванню. А революційному російському урядові була необхідна яскрава перемога.

22 травня український комітет звернувся до О. Керенського з проханням розпочати українізацію військових частин на фронті. Але на це звернення відповіді не було. 24 травня з ним зустрівся представник комітету підполковник В. Поплавко, який вручив міністрові вимоги комітету. Покликаючись на надмірну зайнятість, О. Керенський не дав виразної відповіді на українські

вимоги, однак запропонував В. Поплавкові супроводжувати його в поїзді на Південно-Західний фронт.

25 травня 1917 р. він прибуває до Кам'янця, разом із французьким військовим міністром А. Тома та есе-ром Б. Савінковим. Їх було запрошено на засідання місцевої Ради. У ці ж дні в місті відбувався з'їзд Південно-Західного фронту. У приміщенні місцевого театру (сьогодні РЦКМ «Розмай»), Керенський виступив на з'їзді з пафосною промовою, чим зірвав шквал аплодисментів. Він підтримував позицію продовження воєнних дій на фронті. Керенський був в ударі: *«...Вы самые свободные солдаты мира! Разве вы не должны доказать миру, что та система, на которой строится сейчас армия, – лучшая система?»*

Прибуття О. Керенського на кам'янецький двірць. 1917 р.

